

Din activitatea științifică a studenților

O NOUĂ REGLEMENTARE DE PACE MOLDO-OTOMANĂ ÎN 1481 ? *

BOGDAN MURGESCU

Este îndeobște recunoscut faptul că rezistența antiotomană a Moldovei lui Ștefan cel Mare reprezintă unul dintre aspectele majore ale istoriei noastre medievale și în același timp unul dintre momentele când participarea românească la desfășurarea destinului Europei a avut o importanță aparte, deseori recunoscută și de contemporani. Deși acestei perioade i s-au consacrat numeroase studii — multe dintre ele întinse și valoroase — deși cunoștințele noastre au progresat necontenit, persistă încă destule probleme care așteaptă să fie limpezite.

Ultimii ani au adus o prețioasă clarificare a desfășurării conflictului moldo-otoman spre sfârșitul domniei lui Mehmed al II-lea (1451—1481). Astfel, majoritatea cercetărilor recente au încetat să pună la îndoială faptul că *sulhnâme*-ul publicat de către regretatul A. Decei¹ reflectă o reglementare a raporturilor moldo-otomane care a avut loc în ultimii ani ai domniei lui Mehmed al II-lea.² Se fac încă eforturi pentru o datare mai strânsă a încheierii păcii; cel mai probabil este ca aceasta să fi avut loc în primăvara anului 1480.³

Moartea subită a sultanului Mehmed al II-lea la 3 mai 1481, în tabăra de la Hünkâr Çayiri a aruncat statul otoman într-o criză foarte serioasă. Conflictul pentru tron dintre cei doi fii ai Cuceritorului, Bayezid și Cem, s-a grefat pe fondul luptelor dintre marii dregători și mai ales al unei crize financiar-economice ciclice specifice anilor *sivis* al căror mecanism a fost evidențiat de către Halil Sahil-

* Formă prescurtată a comunicării cu același titlu susținute la 22 martie 1984 în cadrul Sesiunii de comunicări științifice ale studenților din Facultatea de Istorie-Filozofie. Conducător șt. lector dr. M. Maxim.

¹ A. Decei, *Tratatul de pace — sulhnâme — încheiat între sultanul Mehmed al II-lea și Ștefan cel Mare la 1479* în „Revista istorică română”, XV, (1945), fasc. IV, p. 465—494.

² Menționăm, fără pretenția de a fi exhaustivi, studiile fundamentale ale lui Șt. S. Gorovei, *Moldova în Casa Păcii. Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații româno-otomane*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»” din Iași, XVII, 1980, p. 629—667; M. Maxim, *Din istoria relațiilor româno-otomane — „Capițuțările”* în „Anale de Istorie”, 6/1982, p. 34—68, S. Papacostea, *Die politischen Voraussetzungen für die wirtschaftliche Vorherrschaft des Osmanischen Reiches im Schwarzmeergebiet (1453—1484)* în „Münchner Zeitschrift für Balkankunde”, 1978, 1 Band, p. 217—245, și idem, *Relațiile internaționale ale Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare* în „Revista de Istorie” 35, 5—6/1982, p. 607—638.

³ S. Papacostea, *Relațiile...*, p. 625; în același sens semnalăm că într-o scrisoare către brașoveni, (I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, București, 1905, doc. CXXVII, p. 157—159), Tepeșuș afirmă că-și va elibera familia prin mijlocirea „voievodului Ștefan”. Scrisoarea se datează în 1480, deoarece Laiotă care moare înainte de 22 decembrie 1480, este menționat ca fiind în viață.

lioglu⁴. Asocierea tulburărilor din capitală provocate în special de nemulțumirile ienicerilor cu conflictul dinastic va genera declanșarea unui adevărat război civil. Deși Bayezid a reușit să obțină destul de rapid o victorie însemnată la Yenişehir (20 iunie 1481), Cem, refugiat la curtea sultanului mameluc de la Cairo, constituia încă un pericol considerabil.

În paralel cu criza internă, dispariția lui Mehmed al II-lea a declanșat și o serie de complicații externe. Statele europene, pentru care căderea Otranto-ului sub turci reprezenta un serios semnal de alarmă, au încercat să profite de dificultățile Porții, având astfel loc o înțepire a atacurilor asupra pozițiilor otomane. Otranto, nemaifiind susținut de către Gedik Ahmed pașa, silit să intervină în luptele dinastice, a fost recucerit la 10 septembrie de către forțele italiene sprijinite de un detașament trimis de Matei Corvinul.

În toamna aceleiași an trupele ungare conduse de către Pavel Chinezul au atacat pe otomani în Serbia.⁵

Alături de intensificarea atacurilor asupra pozițiilor mai expuse ale Imperiului Otoman s-au făcut simțite și eforturi pentru realizarea unei cât mai largi coaliții antiotomane.⁶ Principalii animatori se arătau a fi papa Sixt al IV-lea și republica Genova, grav afectată în interesele ei orientale de pierderea coloniilor de la Marea Neagră și de apropierea otomano-venețiană. În cadrul acestor planuri o solie geneveză a ajuns în zonele nord-pontice și a încercat să atragă în coaliția antiotomană pe Mengli Ghirai, hanul tătarilor crimeeni. Propunerile par să-l fi tentat pe han, ceea ce arată limpede că autoritatea Porții asupra Crimeii era departe de a fi consolidată și acceptată. Și ezitățile hanatului de a se înscrie în orbita politică a Imperiului Otoman vor fi considerabile până în 1484, când cucerirea Chilie și Cetății Albe a modificat radical raportul de forțe în bazinul pontic.⁸

În contextul acestei considerabile înrăutățiri a situației generale a Imperiului Otoman, hotărârea lui Ștefan de a relua lupta antiotomană apare firească, cu atât mai mult cu cât compromisul din 1480 statuase o situație oarecum nefavorabilă Moldovei (Moldova nu suferise amputări teritoriale, dar i se dublase haraciul și avea în coastă un Țepeluș fidel întrutotul Porții). Dealtfel este demn de menționat că, potrivit uzanțelor dreptului medieval, tratatul încheiat cu Mehmed al II-lea devenea caduc prin moartea acestuia.⁹ Nu este mai puțin adevărat că de facto cel mai adesea tratatul rămânea în vigoare până când era reînnoit de

⁴ Halil Sahillioğlu, *Années sives et crises monétaires dans l'Empire ottoman* în „Annales. Economies, Sociétés, Civilisations” nr. 5, septembrie-octobre 1969, p. 1070—1091.

⁵ Ioan Hațegan, *Pavel Chinezu — un conducător al luptei antiotomane* în „Revista de Istorie”, 32, 10/1979, p. 1901.

⁶ G. Grasso, *Documenti rigordanti la costituzione di una lega contro il Turco nel 1481* în „Giornale Iugustico”, VI (1879), p. 321—494; Gian Giacomo Musso, *Le ultime speranze dei Genovesi per il Levanti. Ricerche d'archivio*, în „Genova, la Liguria e l'Oltremare tra Medioevo ed Eta Moderna”. I, Genova, 1974, p. 3—39; ambele apud. pertinentul studiu al lui St. Andreescu *Cu privire la ultima fază a raportului dintre Moldova și Genova* în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol» din Iași, XIX, 1982, p. 201—218.

⁷ G. Grasso, *op. cit.*, nr. XX, p. 366—367 și nr. CXIX, p. 488—489.

⁸ S. Papacostea, *Relațiile...*, p. 627.

⁹ M. Maxim, *art. cit.*, p. 51.

jure, deoarece interesele care duseseră la încheierea lui rămăneau de regulă aceleași chiar după moartea unuia dintre suverani.

După cum a remarcat recent Ștefan Andreescu, acțiunea militară pe care Ștefan a declanșat-o în Țara Românească s-a încadrat perfect în planul mai larg al coaliției creștine.¹⁰ Cu toate acestea, este greu de susținut că domnul moldovean a avut timpul material să stabilească în mod expres o coordonare a acțiunilor sale cu cele ale celorlalți parteneri antiotomani. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că între moartea lui Mehmed al II-lea și bătălia de la Rîmnic nu se scurg decît două luni. În aceste două luni trebuie plasate aflarea veștii despre moartea lui Mehmed al II-lea și probabil și despre începutul tulburărilor din Imperiul Otoman (pe la mijlocul lui mai), concentrarea forțelor militare (cel puțin 2—3 săptămîni) și pătrunderea în Țara Românească. În aceste condiții nu vedem cum și-ar fi putut Ștefan concerta acțiunea cu Matei Corvinul, aflat tocmai la Buda, și cu atît mai puțin cu puterile italiene. Evident, aceasta nu exclude colaborarea sa cu pretendentul sprijinit de Ungaria la tronul Țării Românești, Vlad Călugăruș, și cu comandanții maghiari care se aflau în apropierea teatrului de operațiuni, ceea ce avea să permită lui Matei Corvinul să se laude cu participarea trupelor lui la bătălia de la Rîmnic. Credem de aceea că — știind că Ungaria și majoritatea statelor italiene erau angajate în lupta antiotomană — Ștefan a luat hotărîrea de a ataca fără să mai aștepte ca întîrzieri obiective sau subiective să ducă la pierderea momentului favorabil.

În ceea ce privește desfășurarea campaniei din 1481, majoritatea istoricilor au preluat fără rezerve scenariul propus de N. Iorga¹¹: astfel, akîngii conduși de Iskender-beğ și de Ali-beğ însoțiți de Țepeluș ar fi pătruns în sudul Moldovei pînă la Lunca Mare, în ținutul Bacăului; aici, aflînd de moartea sultanului, beğii dunăreni ar fi făcut cale-ntoarsă, lăsînd pe Țepeluș singur în fața lui Ștefan; acesta din urmă, pornit pe urmele domnului muntean, i-ar fi provocat acestuia o grea înfrîngere la Rîmnic. Această reconstituire se baza pe un hrisov dat de Ștefan unui anume Mihul Buzatul, datat la 15 octombrie 1481 (vleat 6989), în locul unui act mai vechi, pierdut „cînd veniră Alibeg și frate său Schenderbeg și cu Țepeluș robînd țara noastră pînă la Lunca Mare“¹². Dar, odată acceptat faptul că înaintea morții lui Mehmed al II-lea raporturile moldo-otomane erau reglementate printr-un *sulhnâme* recent, apare puțin verosimilă lansarea unui raid al beğ-ilor dunăreni asupra Moldovei, cu atît mai mult cu cît în 1481 principalul efort militar al statului otoman era îndreptat într-o direcție sigur extraeuropoană (nu s-a stabilit încă un consens dacă este vorba de Rodos sau de Egiptul mameluc). Dealtfel, există o relatare a lui Kemalpașazade, nepublicată în „Cronici turcești“ dar utilizată de către Selahattin Tansel¹³, despre un *akîn* al celor doi Mihaloğulari în Moldova. Profesorul Tansel plasează acest *akîn* după bătălia de la Rîmnic.¹⁴

¹⁰ St. Andreescu, *art. cit.*, p. 214.

¹¹ N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare povestită neamului românesc*, Bucu-rești, 1904, p. 196.

¹² D.R.H., A, II, nr. 240, p. 365—367.

¹³ Kemalpașazade, *Al-i Osman Tarihi*, Millet Kütübhanesi, Ankara, nr. 29, fila 20-a, apud. Selahattin Tansel, *Sultan II Bayezid, in Siyasi Hayati*, Istanbul, 1966, p. 71.

¹⁴ *Ibidem*.

Identitatea numelor comandanților otomani pomeniți de Kemalpașazade cu cele menționate în actul lui Ștefan cel Mare pare să indice că este vorba de aceeași incursiune. În acest caz, *akın*-ul otoman trebuie plasat după bătălia de la Rîmnic, dar pînă la mijlocul lui octombrie.

Hotărînd reluarea luptei antiotomane și țintind modificarea în favoarea sa a raportului de forțe la Dunărea de Jos, Ștefan cel Mare și-a îndreptat primul atac împotriva lui Basarab Tepeleuș, auxiliarul prețios al Porții în această regiune. În consecință domnul moldovean a pătruns în Țara Românească și la 8 iulie 1481 a obținut la Rîmnic o strălucită victorie asupra trupelor muntene.

Se pare că Ștefan intenționa să aducă pe tronul Țării Românești un domn pe care să se poată bizui în lupta antiotomană în persoana lui Vlad Călugărul, care era dealtfel susținut și de către regatul Ungariei¹⁵. Situația nu a evoluat însă în favoarea acestuia. Astfel, Tepeleuș pare să-și fi menținut stăpînirea în cea mai mare parte a țării. La 16 august 1481 îl găsim emițînd un document din Pitești, fiind înconjurat de un număr însemnat de mari boieri.¹⁶ Aceasta reflectă dealtfel opțiunea politică durabilă a boierimii muntene spre relații pacifice cu Poarta, evidentă după 1462.

În sprijinul său au intervenit acum și trupele otomane de la Dunăre. Clarificarea situației interne a imperiului în urma victoriei lui Bayezid al II-lea la Yenișehir (20 iunie 1481) a permis beğ-ilor dunăreni — a căror atenție fusese fără îndoială un timp absorbită de desfășurarea luptelor pentru tron — să treacă la o acțiune mai energică în Țara Românească. Dealtfel, Selahattin Tansel afirmă că la baza *akın*-ului Mihaloğularilor asupra Moldovei a stat și o cerere adresată de domnul muntean padișahului.¹⁷ Imperiul Otoman nu era dispus să tolereze o înlăturare a suzeranității sale asupra Țării Românești și cu atît mai puțin integrarea acesteia în frontul antiotoman. De aceea replica nu a întîrziat prea mult. Ținînd cont că documentul moldovean din 15 octombrie 1481 menționează și participarea lui Tepeleuș la campanie, și cum acesta se afla la 16 august la Pitești, credem că raidul otomano-muntean trebuie plasat între aceste două date. Cu privire la desfășurarea sa concretă Kemalpașazade susține că trupele otomane conduse de Iskender-beğ și de Ali-beğ ar fi atacat pe Ștefan pe Prut, ar fi obținut o victorie și s-ar fi înapoiat cu multă pradă și numeroși prizonieri.¹⁸ Desigur, este posibil ca cronicarul otoman să fi exagerat în ceea ce privește succesul obținut. Se pare însă că Ștefan nu s-a putut opune incursiunii sau nu a putut interveni la timp. Astfel, documentul lui Ștefan menționează doar laconic jefuirea țării pînă la Lunca Mare iar analistica — avînd o funcție apologetică mai pronunțată — face cu totul abstracție de acest eveniment. Fără îndoială, atacul otomano-muntean nu era suficient de puternic pentru a permite obținerea unei victorii decisive asupra lui Ștefan, dar chiar succesul său parțial arată treptata scădere a capacității de rezistență a Moldovei în urma luptelor repetate.

¹⁵ A se vedea în acest sens, considerațiile lui St. Andreescu, *art. cit.*, p. 214; cu privire la ipoteticul pretendent Mircea ne propunem să revenim cu alt prilej.

¹⁶ D.R.H., B, I, nr. 178, p. 287—288. Pentru problema sfatului, v. și Al. Lapedatu, *Vlad-vodă Călugărul*, București, 1903, p. 27.

¹⁷ Selahattin Tansel, *loc. cit.*

¹⁸ *Ibidem*.

S-a pus problema dacă raporturile moldo-otomane, brusc deteriorate în urma morții lui Mehmed al II-lea, nu au fost din nou reglementate spre sfârșitul anului 1481. Din câte știm, primul care — într-un studiu mai amplu cu privire la relațiile dintre Moldova și Poartă în secolele XV—XVI — a atras atenția asupra acestei posibilități a fost Ștefan S. Gorovei.¹⁹ Care sînt documentele pe care se bazează această presupunere ?

Fără îndoială cel mai însemnat dintre ele este o notiță a cancelariei financiare otomane²⁰, publicată în paralel de M. Guboglu²¹ și de M. A. Mehmed²², și în care se arată că la 8 ramazan 886 (31 octombrie 1481) sultanul Bayezid al II-lea a anulat 1 000 de florini din haraciul Moldovei, care a ajuns astfel la 5 000 de florini. Destinate în general contabilității interne a visteriei otomane, notele de acest gen sînt de obicei printre cele mai demne de încredere surse ale istoriei otomane.

În sprijinul ipotezei unei noi reglementări a raporturilor moldo-otomane mai poate fi invocat și un pasaj al cronicii lui Sa'adedin. Relatînd despre pacea încheiată în 1486, Sa'adedin arată că „a venit din Moldova sol cu haraci pe doi ani și a primit răspunsul de pace“²³. Este însă cunoscut obiceiul Porții ca, la împăcarea cu statele tributare (*haraçgüzâr*) care se ridicaseră împotriva autorității sale să ceară și plata haraciului restant din perioada desfășurării conflictelor militare.²⁴ Astfel, în 1476, negociînd cu solul regelui polon Cazimir al IV-lea posibilitatea renunțării la campania proiectată în Moldova, sultanul Mehmed al II-lea pretindea — printre alte condiții — și plata tributului restant pe cei 2 ani din urmă.²⁵ Avînd în vedere acest obicei, din relatarea lui Sa'adedin ar rezulta că în 1486 a fost plătit haraciul pe exercițiile financiare 1484/1485 și 1485/1486, deci pînă în 1484 Moldova își achitase obligațiile față de Poartă. S-ar putea obiecta că scriînd la un secol de la desfășurarea evenimentelor, Sa'adedin — deși în general bine informat — putea comite erori cu privire la probleme atît de mărunte. Afirmația sa este însă confirmată de o variantă a cronicilor anonime, publicată recent (fragmentar) de către Tahsin Gemil, sensibil mai apropiată în timp de evenimentele din 1486, și unde apare o formulare aproape identică „a sosit sol din Moldova, care venind cu haraciul pe doi ani, a plecat înapoi cu acceptarea păcii“²⁶.

¹⁹ St. S. Gorovei, *art. cit.*, p. 645.

²⁰ Arhivele Palatului Topkapı, Istanbul, doc. nr. 5995.

²¹ M. Guboglu, *Le tribut payé par les principautés roumaines à la Porte jusqu'au debut du XVI-e siècle, d'après les sources turques* în „Revue des Etudes Islamiques“, XXXVII, 1/1969, p. 49—80.

²² M. A. Mehmed, *Un document turc concernant le kharatch de la Moldavie et de la Valachie aux XV-e et XVI-e siècles*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes“, 1—2/V, 1967, p. 265—274.

²³ *Cronici turcești privind Țările Române*, I, p. 329.

²⁴ M. Maxim, *note de curs*.

²⁵ Jan Dlugosz, *Historia Poloniae*, Leipzig, 1712, tom II, col. 544.

²⁶ Istanbul Universitesi Kütüphanesi, TY. — 3976, f. 297—298 ; Arh. St. Bucu-rești, Colecția Xerografii Turcia, pachetul XXII, doc. I, p. 148—149 ; în Tahsin Gemil, *Observații referitoare la încheierea păcii și stabilirea hotarului dintre Moldova și Imperiul Otoman* în „Revista Arhivelor“, vol. XLV, 2/1983, p. 117—128.

Pentru a examina ipoteza unui compromis moldo-otoman este absolut necesar să fie verificată compatibilitatea sa cu situația politică generală în această parte a Europei în a doua jumătate a anului 1481.

În urma victoriei de la Yenişehir autoritatea lui Bayezid al II-lea, deși insuficient consolidată, s-a impus în întregul imperiu ceea ce a dus la o potolire treptată a tulburărilor interne generate de moartea Cuceritorului. Pe plan extern observăm că valul de euforie antiotomană care a urmat morții lui Mehmed al II-lea a intrat destul de rapid în reflux. Eliberarea Otranto-ului constituia un succes suficient din punctul de vedere al statelor italiene; prin urmare, flota „cruciată“, în loc să atace Valona pe țărmul albanez, s-a înapoiat la baze.²⁷ De asemenea, Matei Corvinul era destul de repede absorbit de complicațiile politicii sale central-europene și a lăsat în plan secund problema luptei antiotomane. În fine, Polonia, de a cărei poziție Moldeva trebuie în mod obiectiv să țină seama, chiar dacă în acești ani relațiile dintre cele două state străbăteau o perioadă de răcire, acorda prioritate diferendelor sale cu marele cnezat al Moscovei și a refuzat destul de neț să se lase antrenată în coaliția antiotomană. Aceasta în ciuda faptului că — după cum arăta solia genoveză în răsăritul Europei — era obligația de suzeran a regelui Poloniei să elibereze Caffa de sub turci (în anii 1462—1475 colonia genoveză fusese sub suzeranitatea polonă)²⁸. În consecință a avut loc o temperare treptată a atacurilor asupra pozițiilor Porții, ca și o limitare a eforturilor îndreptate spre realizarea unei coaliții antiotomane. Restabilirea situației Imperiului Otoman este dovedită și de negocierile laborioase pe care le purta Veneția — mereu foarte sensibilă la mutațiile politice internaționale — pentru reînnoirea tratatului din 1479, tratat care îi conferea însemnate avantaje comerciale în Levant.²⁹

Desfășurarea operațiunilor militare din 1481 se soldase finalmente cu restabilirea controlului otoman asupra Țării Românești.³⁰ Din acest punct de vedere acțiunea lui Ștefan nu avusese succesul scontat inițial. Mai mult, *akin*-ul de represalii al beğ-ilor dunăreni, chiar dacă nu dusesese decît la rezultate parțiale, arătase limpede riscurile ostilității față de Poartă. În noua conjunctură politică continuarea luptei antiotomane nu mai era (la fel de) oportună pentru Moldova lui Ștefan cel Mare.

Această inoportunitate era determinată și de existența unei posibilități reale de a obține condiții mai favorabile de pace. Astfel, situația noului sultan era încă insuficient consolidată și domnia sa mai trezea destule resentimente.³¹ Cei, deși alungat din imperiu, fusese primit ca un suzeran la curtea sultanului mameluc de la Cairo și constituia încă un pericol considerabil pentru fratele său. Dealtfel, el avea să întreprindă în 1482 o nouă încercare de a dobîndi tronul tatălui său.³² Poziția lui Bayezid mai era slăbită și de fricțiunile pe care le avea cu unii dintre marii dregători, îndeosebi cu Gedik Ahmed pașa. Deși în timpul crizei din 1481 acesta se arătase loial, divergențele aveau să persiste și să ducă în toamna anu-

²⁷ St. Andreescu, *art. cit.*, pag. 213.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Selahattin Tansel, *op. cit.*, p. 176—177.

³⁰ S. Papacostea, *Die politischen Voraussetzungen...*, p. 240.

³¹ Zezi N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha, 1909, II, p. 240.

³² Selahattin Tansel, *op. cit.*, p. 36—42.

lui 1482 la executarea vizirului din porunca sultanului³³. Conflictul dintre cei doi era potențat și de atitudinea în general ostilă lui Bayezid pe care o manifesta ogeacul ienicerilor, ostilitate care de altfel va cunoaște răbufniri conjuncturale pînă la înlăturarea sultanului³⁴.

De asemenea, situația de la hotarele imperiului, deși în curs de ameliorare, nu era încă stabilizată. În același timp, dacă pentru Europa era valabilă această tendință de ameliorare, în Asia protecția acordată de mameluci lui Cem constituia germenul posibil al unui conflict de anvergură³⁵.

În acest context interesul lui Bayezid de a avea un inamic mai puțin apare ca evident. În acest scop sultanul era chiar dispus să facă unele concesii neesențiale, cum ar fi scăderea haracului menționată în notița cancelariei financiare. Flexibilitatea lui Bayezid este atestată și de faptul că în aceeași perioadă este redus și tributul Raguzei³⁶.

Admițînd că o primă reglementare a raporturilor dintre Bayezid al II-lea și Ștefan cel Mare a avut loc spre sfîrșitul anului 1481 (data de 31 octombrie 1481 are un caracter orientativ, în actualul stadiu al cercetărilor neputîndu-se preciza ce moment anume al perfectării compromisului moldo-otoman reflectă ea), apare ca probabilă și în deplină concordanță cu practica diplomatică a Porții³⁷ emiterea tot atunci și a unei *ahdname*-le a sultanului către voievodul moldovean.

Această evoluție temporară pacifică a relațiilor sale cu Imperiul Otoman explică și de ce Ștefan nu a mai intervenit din acest moment în Țara Românească pentru a impune un domn favorabil intereselor sale, ci s-a mulțumit cu consolidarea pozițiilor defensive ale Moldovei (cucerirea micii cetăți de la Crăciuna nu a constituit se pare — în ciuda bogatului ecou istoriografic — decît un mărunt incident de frontieră).

Reglementarea relațiilor moldo-otomane la care pare să se fi ajuns la sfîrșitul anului 1481 a durat pînă în 1484, cînd din motive a căror pondere și ierarhie mai trebuie încă să fie precizate³⁸, profitînd și de o conjunctură prielnică, Bayezid al II-lea a luat inițiativa declanșării unei noi campanii împotriva Moldovei.

³³ N. Iorga, *Geschichte...*, II, p. 240.

³⁴ Sidney N. Fisher, *The Foreign Relations of Turkey 1481—1512*, Urbana, Illinois, 1948, p. 24—25.

³⁵ *Ibidem*, p. 35.

³⁶ Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, Pest, 1834, p. 625.

³⁷ M. Maxim, *art. cit.*, p. 41.

³⁸ Ne referim la motivațiile imediate ale declanșării atacului și nu la cauzele pe termen lung, care au fost magistral reliefate de S. Papacostea, *Die politischen Voraussetzungen...*, p. 240 și de N. Beldiceanu, *La conquete des cités marchandes de Kilia et Cetatea Albă par Bayezid II*, în „Südostforschungen“, 23, 1964, p. 36—90. (mai ales p. 44—55).